

Есе на тему:
“Віковий ценз виборців в Україні: чи потребує змін?”

Юлії Боднар

В сучасному світі будь-які політичні зміни сприймаються суспільством неоднозначно: від беззаперечного прийняття та підтримки до гострої критики. Це зумовлено різними суб'єктивними та об'єктивними чинниками. В таких умовах важливу роль відіграє рівень підтримки довіри суспільства до влади, інформаційний простір, створений для суспільства, історичний чинник, культурні особливості народу, рівень розвитку громадянського суспільства (звідси, залученість громадян до політичного життя країни), економічної стабільності держави, соціальної напруженості суспільства. Усвідомлення цих аспектів дозволяє політикам розуміти динаміку суспільних настроїв та сприяє формуванню стратегії політичного розвитку держави.

Актуальність питання вікового цензу не є винятком. Навіть навпаки, це один із ключових факторів, що суттєво впливає на реакцію громадян у контексті змін виборчого законодавства. Публічним політикам важливо враховувати думку суспільства для ефективної комунікації з різними соціальними верствами та мінімізувати потенційні конфлікти, спричинені розбіжностями у сприйнятті.

Виникає питання, чи доцільно в умовах війни в Україні змінювати віковий ценз для реалізації активного та пасивного виборчого права?

Суспільні настрої щодо цього питання є суперечливими. Чимало громадян України вважають, що активне виборче право (право голосувати) треба понизити до 16-ти чи 17-ти років, оскільки молодь володіє достатнім рівнем політичної свідомості та може презентувати власну думку під час виборчої кампанії, а зниження вікового цензу підвищить залученість молоді до політичного життя та рівень їх громадянської відповідальності.

Віковий ценз для пасивного виборчого права (право бути обраним) також активно обговорюється. Відповідно до статті 103 Конституції України “Президентом України може бути обраний громадянин України, який досяг тридцяти п'яти років, має право голосу, проживає в Україні протягом десяти останніх перед днем виборів років та володіє державною мовою”. Стаття 76 Конституції України проголошує, що “народним депутатом України може бути обрано громадянина України, який на день виборів досяг двадцяти

одного року, має право голосу і проживає в Україні протягом останніх п'яти років”. Віковий ценз для балотування на місцевих виборів складає 18 років. Якщо буде знижено вік голосування до 16 років, то логічно розглядати і зниження вікового цензу для пасивного виборчого права. Але наразі немає широкої дискусії щодо суттєвого зниження вікового цензу для обрання кандидатів у народні депутати чи Президенти, оскільки ці посади вимагають значного життєвого та професійного досвіду, а також політичної зрілості.

Чи може такий поступ стимулювати молодіжне лідерство в Україні?

На мою думку, зміна вікового цензу в Україні є недоцільною та передчасною, і ця ініціатива-зміна тягне за собою більше ризиків, ніж реальних переваг. Варто аргументувати власну позицію.

Україна, як незалежна держава прагне до демократичного ідеалу вже більше 30-ти років. Разом з тим вона намагається розвиватися та інтегруватися в європейську спільноту. Поки що ми можемо спостерігати європейський тренд зниження цензу до 16 років на місцевому/національному рівні (Австрія, Німеччина, Шотландія). Ключовими аргументами є: підвищення рівня політичної свідомості молоді; бажання залучити молодь до демократичних процесів; формування політичної відповідальності з раннього віку тощо. Суспільна зрілість шістнадцятирічних є набагато вищою ніж раніше. Адже у такому віці люди вже навчаються, працюють, приймають важливі рішення, володіють навичками soft skills.

Україна обрала європейський шлях розвитку, тому гармонізація з європейськими стандартами – один із мотивів обговорення. Та варто розуміти, що цей приклад не є універсальним. Наприклад, Австрія має усталену традицію розвитку громадянської освіти, високий рівень довіри до політичних інститутів, зріле громадянське суспільство. Україна ж наразі перебуває у процесі трансформації, з низьким рівнем політичної стабільності та політичною поляризацією. Запозичувати для України окремі елементи чужого досвіду без урахування національного контексту є хибним шляхом.

Другий, але не менш важливий аспект – це молодь, адже, ми усвідомлюємо, що ця соціальна верства є фундаментом рушійних змін в країні. Характеризуючи рівень політичної свідомості представників молодіжного середовища після 2014 року в Україні (і особливо після 2022 року), варто констатувати, що збільшився відсоток молодіжного волонтерства, зросла участь у громадських ініціативах, підвищився інтерес до інституту виборів, реформ, майбутнього держави.

Та, на жаль, у системі середньої освіти України не передбачена ланка доступу до системної політичної освіти. Суспільствознавчі дисципліни не передбачають ознайомлення з політичним життям суспільства, політичними процесами, політичною участю й виборчими процедурами. Тому, здобувачі освіти можуть дізнатися про ці категорії лише з просторів інтернету або соціальних мереж. Це створює підґрунтя для поверхневого сприйняття політики, заснованого на емоційному ставленні до певних кандидатів, вирваних з контексту соціальних мереж, ЗМІ, які часто подають викривлену інформацію. Тобто молодь розглядає політичну сферу через емоції, жарти, курйозні випадки, а не через аналіз програм чи реальних дій політиків. Внаслідок цього зростає ризик, що виборці-підлітки стануть легкою мішенню для маніпуляцій. Адже молодь емоційна та реагує імпульсивно на інформаційні впливання.

Наступний чинник – це війна. В умовах війни в Україні фіксується гостра демографічна криза, зумовлена масовою еміграцією населення та кількістю загиблих. І з кожним роком війни вона стає все більш вираженою, що яскраво відображається на кількості та якості електорату. Експерти вважають, що знизивши вік цензу, наприклад з 18-ти до 16-ти, можна корегувати кількість електорату. Проте, саме у таких умовах ідея зниження вікового цензу виглядає не як реформа заради демократизації, а як спроба штучно збільшити кількість виборців за рахунок наймолодших. Такий підхід не вирішує суті проблеми, а лише відволікає увагу від необхідності реформ у сфері соціальної політики, охорони здоров'я, підтримки сімей та молоді. Населення країни не можна

компенсувати за рахунок “модернізації електорату” його потрібно зберігати, розвивати й захищати.

Зниження віку для обрання до парламенту (наприклад, з 21-го до 18-ти) може призвести до використання молоді як “обгортки” для чужих політичних проєктів. Тобто, в нас завжди буде ризик появи технічних кандидатів. Це будуть особи, які висуваються у виборчій кампанії не з метою перемоги, а для виконання допоміжних або маніпулятивних функцій в інтересах інших політиків або партій. А їхні функції: відтягування голосів у конкурентів (особливо якщо прізвище схоже); розмивання електорату, щоб знизити шанси опонента; формальна присутність у виборчих комісіях, де вони можуть впливати на підрахунок голосів; створення ілюзії вибору там, де він насправді обмежений. Все це сприятиме процесам фальсифікації виборів, оскільки виборці можуть помилково віддати голос “не за того” кандидату.

Звісно, за Арістотелем “політика – це все те, що стосується усіх”. Проте, вважаю, що молодь віком 16-17-ти років не може без наявності знань та досвіду приймати такі важливі рішення, які безпосередньо вплинуть на подальшу долю країни та визначать її стратегічний курс розвитку. Це представники молодіжного середовища, які не схильні поринати у політичні проблеми суспільства та відповідати на запитання: “За кого мені проголосувати?”, “Хто кращий кандидат на пост Президента нашої країни?”, “Хто з них корупціонер з досвідом, а хто балотується, бо хоче змінити країну на краще?”.

Значна кількість електорату у віковій категорії 30-ти чи 60-ти років не спроможна дати відповіді на ці питання... Чи раціонально з 16-ти років стимулювати такі запити?

Передувати зміні вікового цензу в Україні має ефективна реформа шкільної та вищої освіти, яка б сприяла вихованню поколінь соціально та політично свідомих громадян. Необхідно модернізувати підхід до політичної освіти молоді в Україні. Адже саме ця частина населення – це надія на майбутнє нашої держави.

В європейських країнах, таких як Німеччина, Австрія, Шотландія, Норвегія спостерігаються окремі тенденції політичного виховання молоді. Зокрема, акцент робиться на інтерактивному навчанні (моделюють вибори, дебати, дискусії, голосування). В Німеччині є модельні молодіжні ради, де школярі обговорюють реальні проблеми та пропонують шляхи їй вирішення. В Шотландії активне політичне волонтерство (участь у виборчих кампаніях та молодіжних громадських організаціях). Окрім того, починаючи з середньої школи, у німецьких та австрійських школах є предмети Суспільствознавство або Державознавство.

Цей фактор стосується не лише активного виборчого права, а й пасивного. Є пропозиції зменшити вік з 21-го до 18-ти років. Тобто через рік після закінчення школи, громадянин може стати депутатом. Для того, щоб займати політичну посаду, потрібно володіти знанням та досвідом. До 18-ти років неможливо оволодіти такими навичками, а в 21 рік громадянин може отримати вже перший ступінь вищої освіти – бакалавр, і за цей час спробувати реалізувати себе у молодіжному секторі політичного лідерства шляхом участі у тренінгах, зустрічах з політиками різного рівня, програмах, конкурсах, акціях, волонтерських рухах. Таким чином, отримати такий необхідний для подальшої політичної діяльності досвід, а не одразу займати депутатське крісло. Звісно, оволодіти мистецтвом політики можна двома шляхами: на власному досвіді або на досвіді інших. Проте, варто пам'ятати, що помилки і прорахунки в політиці є згубними для життя та розвитку суспільства.

І ще один важливий елемент: останні президентські вибори в 2019 році відбувалися в 2 тури. В першому явка громадян склала 62,88%, а в другому – 61,42%. Далі, липень того ж самого року – парламентські вибори. *“Українці на виборах 21 липня встановили історичний антирекорд. Явка на позачергових виборах до Верховної Ради, за даними ЦВК на 20:00, склала лише 49,8%. І це найнижчий показник за всю історію парламентських виборів в Україні. Найактивнішими українці були у першому турі парламентських виборів у 1994 році. Тоді явка становила 75,6%.”* – Радіо Свобода.

Про що це свідчить?

Дорослі громадяни свідомо не йдуть на вибори. Можливо, необхідно спочатку з'ясувати причини низького рівня явки? Адже така явка на виборах теж напряму впливає на виборчий процес і кількість електорату. Таким чином ми прагнемо збільшити кількість електорату завдяки 16-річним громадянам, в той час як загальний електорат залишаються політично байдужими до майбутнього своєї держави.

Дж. Кеннеді зазначив: “Не питай, що твоя країна може зробити для тебе, питай, що ти можеш зробити для своєї країни.” Тому нам усім, зокрема зрілим громадянам, слід задуматися над своєю громадянською позицією та політичною активністю.

Якщо окреслювати ситуацію в цілому, то в Україні наразі простежується відсутність запиту з боку самої молоді. За результатами соціологічних опитувань, інтерес молоді до участі в політичному житті залишається обмеженим. Лише незначна частка молодих людей відвідує виборчі дільниці, є членами політичних партій та громадських організацій. З метою виховання політично свідомого електорату, держава повинна створити умови для розвитку громадянської політичної культури, сприяти формуванню демократичного суспільства, викликати інтерес до політики тотожний іншим сферам суспільства (економіки, культури, соціальної сфери тощо). Тільки тоді участь молоді у виборах буде не формальністю, а свідомим кроком.

Звідси виникає етичне питання: чи справедливо вимагати від молоді приймати рішення, які впливають на десятки мільйонів громадян, коли вона ще не має можливості повністю реалізувати навіть базові права – наприклад, не завжди має доступ до якісної освіти, медичного обслуговування чи житла? Виборче право – це не лише привілей, а й відповідальність, і не кожен готовий до його реалізації в 16 або 18 років.

Отже, варто підсумувати, що зміни вікового цензу в Україні на даний час є неактуальними та недоцільними. Норми законодавства, наразі діючі, є оптимальним варіантом. Сучасна молодь потребує не нового рівня

відповідальності, а якісної політичної освіти, підтримки на державному рівні та можливостей для розвитку. На державному рівні необхідно створити умови, за яких повнолітні почуватимуться свідомими, відповідальними і підготовленими громадянами, а не новим електоральним ресурсом, який має виправити нестачу виборців через демографічну кризу. Також багато чого залежить від усіх повнолітніх громадян України, які повинні не забувати, що “з’явитися на виборчій дільниці” – це не лише обрати кандидата, спробувати змінити політичну систему, а й бути одним із творців історії, розуміти що йдучи на вибори, людина виконує свій громадянський обов’язок. Лише тоді змінювати віковий ценз буде не ризикованим експериментом, а логічним і виваженим кроком до зрілої демократії.

Все буде Україна!